

ПА́РСОНС Талкотт (13. 12. 1902, м. Колорадо-Спрінгс, шт. Колорадо, США — 08. 05. 1979, м. Мюнхен, Німеччина) — американський соціолог, фундатор школи структурного функціоналізму, один із засновників соціальної антропології та теоретичної соціології. Здобув ступінь бакалавра в Емгерстському коледжі (шт. Массачусетс, США, 1924), магістра — в Лондонській школі економіки (1925), доктора філософії — в Гайдельберзькому університеті (Німеччина), захистивши дисертацію «Поняття капіталізму у М. Вебера та В. Зомбарта» (1927). Викладав економіку, соціологію у Гарвардському університеті (1927—73), що став центром теоретичної соціології в США: від 1944 — професор, від 1946 — завідувач відділу соціальних відносин, що поклав початок міждисциплінарного співробітництва в галузі поведінкових наук і став моделлю для подібних підрозділів в інших установах. Президент Американської соціологічної асоціації (від 1949). Теорія П. базується на методологічних засадах волонтаризму та епістемологічних засадах аналітичного реалізму. У своїй концепції вчений спробував синтезувати теоретичні підходи [М. Вебера](#) (праці якого він перекладав), [Е. Дюркгейма](#), [З. Фрейда](#), [Г. Зіммеля](#), [В. Парето](#), [А. Маршалла](#). На думку П., реальність, попри те, що є неосяжною та багатоманітною, організована логічно та раціонально, має системний характер. Тому завдання теорії полягає в тому, щоб побудувати несуперечливі схеми, в які вкладається все накопичене знання, та встановити логічні зв'язки між усіма попередніми теоретичними побудовами соціологів. У ранній період творчості він прагнув знайти компроміс між «соціологізмом» [Е. Дюркгейма](#), який жорстко

детермінував людську поведінку впливом зовнішнього соціального середовища, та розуміючою теорією соціальної дії [М. Вебера](#), що описує людську поведінку через відповідність «ідеальним типам». Згідно з позицією «аналітичного реалізму», якого дотримувався П., теорія повинна розробити поняттєвий апарат, абстрагований від складної та різноманітної емпіричної дійсності. На його думку, насамперед потрібно побудувати систему аналітичних понять, а вже потім переходити до формулювання операціональних визначень, які відповідно організувати в систему теоретичних міркувань. Парсонсівську стратегію побудови соціологічної теорії вперше було викладено у двотомнику «The structure of social action» («Структура соціальної дії», 1937) в якому він визначає свою теорію як волонтаристську теорію дії. Даючи їй таке визначення, П. підкреслює ту обставину, що соціальний порядок не є повністю детермінованим зовнішніми обставинами. Волонтаризм дії означає передусім те, що процес прийняття рішень відбувається суб'єктивно, водночас під тиском цінностей і норм (нормативний аспект), а також умов та ситуації (ситуаційний аспект). Тому дія не може бути ототожнена з поведінкою як такою. Будь-яка дія є, очевидно, поведінкою, проте не будь-яка поведінка є дією. Нормативна орієнтація дії має у теорії П. фундаментальне значення — не існує дії, окрім прагнення відповідати нормам, як не існує дії, окрім зміни місцеперебування в просторі. Отже, соціальна дія — це не про реакцію організму на середовище, а взаємозв'язок особи («актора») і ситуації; це стан напруги між двома порядками — нормативним порядком (який визнає індивід) та порядком соціальних обставин (що є заданим для індивідів). На думку П., соціологічна теорія знаходиться у зовнішньому полі інституційних структур; поняття суспільства співвідноситься не із сукупністю індивідів, а з організованими формами взаємодії між людьми, які підтримуються соціальною системою, що прагне стійкої рівноваги. Вирішальне значення у людській дії мають нормативні чинники, аналітично незалежні від особистих мотивів, економічних інтересів у звичному значенні, інтересів політичної влади — така основна теза парсонівської соціології. Соціальна система, за теорією П., трикомпонентна і складається з особистісної (системи суб'єктів, що діють, мають певні потреби та орієнтовані на цінності й цілі), культурної (із ціннісним, нормативним та статусно-рольовим змістом, що складається з уявлень, вірувань і символів) та природної (фізичного середовища). У своєму розвитку вона прагне інтеграції своїх елементів, зміцнення внутрішнього порядку, підтримки рівноваги, тобто до самозбережен-

ня. Загалом, центральним поняттям соціальної структури, за П., є поняття «рівноваги». Суспільство в рівновазі — це суспільство без конфлікту, в якому кожен виконує свою функцію, знає свою роль; повної рівноваги досягти неможливо, але потрібно до цього прагнути. Якщо ж індивіди своїми діями не сприяють самозбереженню соціальної системи, система змушує їх змінити поведінку, або ж відраховує зі свого складу. Соціальну систему П. вважає складовою частиною більш загальної системи дії, що, в свою чергу, складається з трьох складових — системи культури, системи особистості та системи поведінкового організму, що виокремлені за характерними для них функціями. А саме, для свого існування система дії повинна задовольняти 4 функціональні вимоги — бути здатною адаптуватися, досягати мети, інтегруватися та зберігати взірць. Крім соціальних систем, як інструментів аналізу процесів диференціації у суспільстві, П. виокремлює низку типових змінних дії, що становлять собою сукупність дихотомічних понять, що використовуються для аналізу спільного в різних структурах соціальної дії (універсалізм—партикуляризм, досягнуте—задане, афективність—афективна нейтральність, специфічність—дифузність, орієнтація на

себе—орієнтація на колектив). Важливими для соціальної системи є також «медіа-засоби», що проникають в усі структурні її елементи. Еволюція суспільства визначається зростанням його здатності до адаптації і відбувається у формі поглиблення його диференціації. Отже, теорію П. можна назвати «точкою відліку» розвитку соціологічної теорії у 20 ст., її всеосяжний синтез узагальнив попередні соціологічні знання та позначив шляхи подальшого розвитку.

Основні праці

Social Structure and Personality. New York, 1964; 1970; The Structure of Social Action. Toronto; Ontario, 1966; Politics and Social Structure. [Free Press], 1969; The Evolution of Societies. [Prentice-Hall], 1977; The Social System. London, 1991.

Рекомендована література

1. S. Rifkin. The Parsons Game: The First Simulation of Talcott Parsons' Theory of Action. Washington, 2005;
2. A. Stingl. The biological Vernacular from Kant to James, Weber, and Parsons. Lampeter, 2009.

Г. Ю. Носова

Бібліографічний опис:

Парсонс Талкотт / Г. Ю. Носова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-884676>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).